

Ἡ παρούσα ἔκδοσις περιλαμβάνει τὸν Πρόλογον (Praefatio, σελ. V-XXIII), τὸν Κατάλογον Ἐκδόσεων (Conspectus Editionum, σελ. XXIV), τὸν Κατάλογον Βιβλίων (δηλ. τὴν βιβλιογραφίαν, Conspectus Librorum, σελ. XXV-XXVII), τὸν Κατάλογον Βραχυγραφῶν (Conspectus Siglorum, σελ. XXVII-XXVIII). Ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον τῶν 15 βιβλίων (editio major cum apparatu critico, σελ. 1-387) καὶ ὁ Πίναξ ὀνομάτων (Index Nominum, σελ. 388-419).

Ἐν ἀρχῇ τοῦ Προλόγου ὁ Anderson ἀναφέρεται συντομώτατα εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ὀβιδίου ἐπὶ τοὺς μετ' αὐτὸν Λατίνους συγγραφεῖς μέχρι καὶ τῶν μέσων τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. (ἐπὶ ἓνα καὶ ἡμισυ αἰ.) καὶ ἐν συνεχείᾳ μνημονεῖ τὴν ἀναγέννησιν τῶν περὶ τὸν Ὀβιδίου σπουδῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 9ου αἰ. μ.Χ. Σημειώνει ὅτι μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου εἰς μόνον κώδιξ τοῦ Ὀβιδιανοῦ ἔργου ὑπῆρχε καὶ ἐξ αὐτοῦ προήλθον ὄλοι οἱ μεταγενέστεροι κώδικες (σελ. V).

Εἰς τὴν φιλολογικὴν καὶ ἀντιγραφικὴν δραστηριότητα τῶν λογίων τῆς Καρολιγγεῖου ἀναγεννήσεως ὀφείλομεν τὰ ἀποσπάσματα τὰ περιεχόμενα εἰς τοὺς κώδικας τῶν αἰ. 9ου καὶ 10ου. Ἐρευνᾷ τὰ ἀποσπάσματα τῶν κωδίκων αὐτῶν ὁ Anderson καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν στέμμα κωδίκων (σελ. IX κέ.).

Μετὰ ταῦτα ὁ Anderson περιγράφει τοὺς βασικοὺς 8 κώδικας τῶν αἰῶνων ἀπὸ 11ου ἕως καὶ τοῦ 13ου, ὥρισμένοι δὲ διορθώσεις φθάνουν μέχρι τοῦ 15ου αἰ. (Codices qui semper citantur, σελ. XII-XVI).

Ἐπεταὶ ἡ παρουσίασις τῶν βοηθητικῶν κωδίκων (Codices qui auxilio sunt), 12 τὸν ἀριθμὸν (σελ. XVI-XVII). Καὶ ἡ παρουσίασις τοῦ χειρογράφου ὕλικου κλείεται μετὰ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν κωδίκων ἐκείνων εἰς τοὺς ὁποίους σπανίως καταφεύγει ὁ ἐκδότης (raro adhibui hos», σελ. XVII-XX).

Εἰς τὰς σελ. XX-XXII τοῦ Προλόγου ὁ Anderson ἀναφέρεται εἰς τὰς πρὸ αὐτοῦ ἐκδόσεις. Καὶ ὁ Πρόλογος ὀλοκληρῶνεται μετὰ μίαν σύντομον ἀναφορὰν εἰς τὰ testimonia (σελ. XXII-XXIII).

Εἰς τὴν σελ. XXIII εὐρίσκομεν τὸν συντομώτατον Πρόλογον τῆς Δευτέρας Ἐκδόσεως τοῦ 1982 (Praefatio Alterius Editionis), ὅπου ὁ ἐκδότης ἀναφέρει τὴν συμπληρωματικὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐτῶν 1977-1981.

Ἀπόδειξις τῆς ἐξαιρετικῆς φροντίδος μετὰ τὴν ὁποίαν ἐξέδωσε τὸ κείμενον ὁ W. S. Anderson εἶναι τὸ ὅτι μεταξὺ κειμένου καὶ κριτικοῦ ὑπομνήματος, εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς σελίδος, καταγράφει τὰ testimonia καὶ τὰ χωρία νεωτέρων συγγραφέων τὰ ὅποια φέρουν ἐμφανῆ τὴν ὀβιδιανὴν ἐπίδρασιν. Ὁρθῶς δὲ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου λαμβάνει ὑπ' ὄψιν του καὶ τὴν μετάφρασιν τοῦ M. Πλανούδη.

Ἡ παρούσα ἔκδοσις τῶν Μεταμορφώσεων ἀποτελεῖ μίαν εἰσέτι πολῦτιμον προσφορὰν τοῦ Ἐκδοτικοῦ Οἴκου B. G. Teubner.

ANT. H. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Manilius. Astronomica. Edidit G. P. Goold. Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana. Leipsig. 1985. Σελ. XXXVIII + 186.

Ὁ M. Manilius, ἀγνώστου ἐπωνύμου (cognomen), ἔζησε ἐπὶ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου, ἠκολούθησε δὲ τὴν Στωϊκὴν φιλοσοφίαν: εἰς τοὺς στ. 2.115-125

του έργου του εκθειάζει «τὴν ἰδέαν τοῦ Ποσειδωνίου περὶ τῆς θείας φύσεως, ἡ ὁποία ἐνυπάρχει εἰς τὸν ἄνθρωπον» (L. Bieler). Ἐγραψε εἰς 5 βιβλία τὸ διδακτικὸν ἔπος *Astronomica*, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκθέτει τὰς (οὐχὶ σπανίως ἐσφαλμένας) ἀστρονομικὰς του γνώσεις καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῶν οὐρανίων σωμάτων ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην μοῖραν. Δὲν θεωρεῖται εἰμῆ ἐλάσσων ποιητῆς, ἡ εὐκολία του ὁμῶς εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν στίχων ἐνθυμίζει τὸν Ὀβίδιον. Τὸν ἐθαύμαζεν ὁ Γκαίτε, ὁ ὁποῖος ἐμμήθη εἰς ἓνα του ποιήματα τοὺς στ. 2.115-125, καὶ ἠσχολήθησαν μὲ τὸ ἔργον του κορυφαῖοι φιλόλογοι τῆς νεωτέρας Εὐρώπης, ὡς ὁ J. Scaliger, ὁ R. Bentley, ὁ A. E. Housman.

Τὰ κυριώτερα προβλήματα τὰ ὁποῖα θέτει τὸ ἔργον τοῦ Μανιλίου εἶναι: α) ἂν ὁ ποιητῆς ὠλοκλήρωσε τὸ ἔργον, ὅπως ἐξ ἀρχῆς τὸ εἶχε συλλάβει. Δὲν φαίνεται ὅτι τὸ ἔργον ὠλοκληρώθη, διότι: τὸ 5ον βιβλίον τελειώνει ἀποτόμως· καὶ εἰς τὰ 5 βιβλία δὲν ἀναπτύσσονται ὅλα τὰ θέματα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ὑποσχεθῆναι ἀναπτύξῃ. Ἡ ἐπομένως τὸ ἔργον δὲν ὠλοκληρώθη ἢ δὲν ἐσώθη ὀλόκληρον. β) Πολλοὶ στίχοι ἐδρῖσκονται εἰς θέσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐξυπηρετοῦν τὸν λογικὸν αἰσθητικὸν εἰρμόν τοῦ ἔργου. Οἱ ἐκδότης τοὺς ἐξοβελίζουσιν ἢ τοὺς μετακινοῦν, δεχόμενοι ὅτι ὁ Μανίλιος τοὺς ἐσημείωσεν προχείρως εἰς τὸ τυχὸν σημεῖον, δὲν ἐπρόλαβε νὰ τοὺς τοποθετήσῃ εἰς τὴν κανονικὴν τοὺς θέσιν καὶ οἱ ἀντιγραφεῖς τοὺς περιέλαβον εἰς τὰ ἀντίγραφα τῶν. Αὐτὴ ἡ τελευταία εἰκασία τονίζει τὴν πιθανότητα νὰ μὴν ὠλοκληρώσεν ὁ Μανίλιος τὸ ἔργον.

Ἡ editio princeps εἶναι ἡ τοῦ Regiomontanus, Norimbergae 1473(:). Τῆς παρουσίας ἐκδόσεως εἰς τὴν σειρὰν Teubner ἐπεμελήθη ὁ καθηγητῆς τοῦ Yale G. P. Goold, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐκδώσει (τὸ 1977) τὸν Μανίλιον εἰς τὴν σειρὰν Loeb. Ἡ ἐκδοσις τοῦ 1985 περιέχει: τὸν Πρόλογον (Praefatio, σελ. V-XXV), τὸ Ἡμερολόγιον τῶν Ἐκδόσεων τοῦ ἔργου (Fasti Editionum, σελ. XXVI), τὸν Κατάλογον τῶν σχετικῶν μελετῶν (Conspectus Librorum, σελ. XXVII-XXXII), τὸν Κατάλογον Βραχυγραφῶν (Conspectus Siglorum, σελ. XXXIII-XXXIV), τὰς Περιλήψεις τῶν βιβλίων (Argumenta Librorum, σελ. XXV-XXXVII). Ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον μετὰ τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος (σελ. 1-142), τὸ Ὀρθογραφικὸν Ὑπόμνημα (Apparatus Orthographicus, σελ. 143-155) -δπου ὁ ἐκδότης δικαιολογεῖ τὴν ὀρθογραφίαν τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε. Εἰς τὰς σελ. 156-167 ἔχομεν τοὺς Ἀστρολογικοὺς Πίνακας (Tabulae Astrologicae), βάσει τῶν βιβλίων 2ου, 3ου, 4ου τοῦ Μανιλίου, ἀκολουθεῖ ὁ Πίναξ τῶν Ὀνομάτων (Index Nominum, σελ. 168-174) καὶ τὴν ἐκδοσιν ὠλοκληρώνει ὁ Πίναξ τῶν Πραγμάτων (Index Rerum, σελ. 175-185).

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Προλόγου ὁ ἐκδότης ἀποτίνει φόρον τιμῆς εἰς τὸν A. E. Housman, ἐκδώσαντα τὸ ἔργον καὶ ἀνὰ βιβλίον (1903-1930) καὶ εἰς τὸ σύνολόν του (1932), καὶ ἀναγνωρίζει τὴν μετὰ ταῦτα φιλολογικὴν συμβολὴν τῶν M. Reeve, W. Buhler καὶ S. Bailey εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ἔργου τοῦ Λατίνου ποιητοῦ. Ὁ Goold διαιρεῖ τὸν Πρόλογον εἰς παραγράφους καὶ σύντομα κεφάλαια καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὑποβοηθεῖ τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν προσέγγισιν τοῦ λατινιστοῦ (κατ' ἔθιμον) γραμμένου προλόγου. Κατ' ἀρχὰς λέγει περὶ τοῦ Μανιλίου τὰ γνωστά — ὅσα περὶ αὐτοῦ γνωρίζομεν προέρχονται ἐκ τοῦ κειμένου τῶν «Ἀστρονομικῶν». Σημειῶναι μάλιστα ὅτι ὁ τίτλος «*Astronomicon libri...*» ἐνθυμίζει τὸν Βεργίλιον (*Georgicon libri...*). Εἰς τὰς ἐπομένας παραγράφους (2-36) ἀσχολεῖται μὲ τοὺς πρωτεύοντας κώδικας (primarios): περιγράφει τοὺς κώδικας αὐτοὺς, τοὺς ὁποῖους διαιρεῖ εἰς ὁμάδας: *classis belgica*, *cod. Matritensis*, *ceteri primarii*, *vid. N (Londimensis) 15ου αἰ.*, *P (Parmensis), 15ου αἰ.* Ἀναφέρει τὴν πιθανότητα νὰ ὑπῆρξε ἀρχέτυπος κώδιξ ἢ πρόγονος αὐτοῦ καὶ καταρτίζει στέμμα κωδικῶν βάσει τῆς συμφωνίας τῶν (§§2-15).

Εἰς τὰς §§ 16-22 ὁ Goold ἀσχολεῖται μὲ τὰς ἐπικεφαλίδας τῶν ἐνοτήτων

τοῦ ἔργου κατὰ βιβλίον, ὡς αὐταὶ ἀναφέρονται εἰς τὰ χγ. Εἰς τὴν συνέχειαν (§§ 23-36) ἀσχολεῖται μὲ τὸ πρόβλημα τῆς μετακινήσεως ἢ τοῦ ὀβελισμοῦ στίχων καὶ δικαιολογεῖ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον εἰργάσθη σχετικῶς.

Τὰς §§ 37-42 (σελ. XXI-XXIV) καταλαμβάνει ἡ παρουσίασις τῶν δευτερευόντων κωδίκων (*de codicibus secundariis*), τοὺς ὁποῖους διαιρεῖ εἰς ὁμάδας: *Cusaniici, Ferrarienses, Marcianici alii, Poggianici, Recentissimi*.

Τὸν πρόλογον κλείουν αἱ §§ 43-48, περὶ τῶν κυριωτέρων ἐκδόσεων τοῦ ἔργου ἀπὸ τῆς *princeps* μέχρι σήμερον. Ἡ παροῦσα τοῦ Goold εἶναι ἡ δευτέρα παρουσίασις τῶν «Ἀστρονομικῶν» τοῦ Μανιλίου εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Teubner Τὸ 1915 ὁ J. von Wageningen εἶχε διὰ πρώτην φοράν ἐκδώσει τὰ Ἀστρονομικὰ διὰ λογαριασμὸν τῶν ἐκδόσεων Teubner.

Τὴν ἐπιμέλειαν μὲ τὴν ὁποίαν εἰργάσθη ὁ ἐκδότης τοῦ κειμένου τοῦ Μανιλίου ἀποδεικνύει τὸ λεπτομερέστατον κριτικὸν ὑπόμνημα καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι παραθέτει μεταξὺ κειμένου καὶ ὑπομνήματος τὰ χωρία ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰ. Φιρμίκου Ματέρνου «*Mathesis*», εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἀστρολόγος αὐτὸς τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ. ἀντλεῖ ἀπὸ τὸν Μανίλιον.

Τὴν δυσκολίαν τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κειμένου τοῦ Μανιλίου, δυσκολίαν ὀφειλομένην εἰς τὴν χειρόγραφον παράδοσιν καὶ τοὺς προβληματικοὺς στίχους, ἐπιτείνει τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Λατίνος ποιητὴς διαπραγματεύεται θέμα δύσκολον καὶ προϋποθέτει καὶ τεχνικὰς (ἀστρονομικὰς) γνώσεις. Δι' ὄλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ ἐκδοσις τοῦ G. P. Goold ἀποβαίνει ἰδιαιτέρως ἀξιόλογος.

ANT. Η. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Thesaurus linguae latinae editus iussu et auctoritate consilii ab Academiis Societatibusque diversarum nationum electi, a) Vol. V, 2 fasc. vi (*erogotiamnun*), col. 801-960, Leipsig, Teubner 4 1985. b) Vol. V, 2 fasc. X (*exhorresco-expavesco*), col. 1441-1600, Leipsig, Teubner 1985. c) Col. VII, 2 fasc. VII (*laqueo-légo*), col. 961-1120, Leipsig, Teubner 2 1985.

Vol. VII, 2 fasc. IX (*liber(adi)-limearius*), col. 1281-1440, Leipsig, Teubner 1985. e) Vol. X, 2 fasc. IV (*praecipuus-praefiguro*), col. 481-640, Leipsig, Teubner 1985.

Συνεχίζεται τοῦ μνημειώδους «Θησαυροῦ τῆς Λατινικῆς Γλώσσης» ἡ ἐκδοσις, τὴν ὁποίαν ἔχουν ἀναλάβει αἱ Γερμανικαὶ Ἀκαδημίαι μὲ τὴν συνεργασίαν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν Ἀκαδημιῶν καὶ ὀρισμένων Ἑταιρειῶν Κλασσικῆς Φιλολογίας (βλ. «Πλάτωνα», 37(1985), σελ. 257). Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐκυκλοφόρησαν τὰ ἀνωτέρω ἀναφερόμενα τεύχη (τὸ X, 2, IV εἰς α' ἐκδοσιν, τὰ λοιπὰ εἰς ἐπανέκδοσιν), ἐτοιμάζεται δὲ νὰ κυκλοφορήσῃ εἰς α' ἐκδοσιν τὸ Vol. X, 1 fasc. III, τὸ ὁποῖον θὰ περιέχῃ τὰς λέξεις ἀπὸ *paratura* ἕως *particeps*. Τὸ τεῦχος X, 2, IV εἶχε σχεδιασθῆ νὰ φθάσῃ μέχρι καὶ τοῦ λήμματος *praegnans*, ἀλλὰ τὰ λήμματα τοῦ ἀπεδείχθησαν τελικῶς ἐκτενέστερα τῶν προϋπολογισθέντων ἐπειδὴ δὲ ἕκαστον τεῦχος τοῦ «Θησαυροῦ» ἔχει σταθερὰν ἑκτασιν 160 στηλῶν (=columnae) τὸ διὰ πρώτην φοράν κυκλοφορήσαν τεῦχος ἔφθασε κατ' ἀνάγκην μόνον μέχρι τοῦ λήμματος *praefiguro*.

Τοῦ Ἐκδοτικοῦ Συμβουλίου (=«*Consilium ab academiis societatibusque*